

LEZEN OP DE PABO

Praktijkervaringen van
NHL Stenden Groningen en Biblionet

LEZEN OP DE PABO

**Praktijkervaringen van
NHL Stenden Groningen en Biblionet**

COLOFON

OPDRACHTGEVER

Stichting Lezen. Deze brochure is mogelijk gemaakt door een bijdrage vanuit het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen (Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek)

TEKST

Bea Ros, Zunneberg & Ros Tekstproducties

FOTO'S

Dick Pots, Biblionet Groningen

VORMGEVING

Lijn 1, Haarlem

VOOR MEER INFORMATIE

info@lezen.nl

kunstvanlezen.nl | leesmonitor.nl | lezen.nl

debibliotheekopschool.nl | kb.nl

januari 2020

PABO KWEEKT LEESBEVORDERAARS VAN DE TOEKOMST

De Bibliotheek *op school*, onderdeel van Kunst van Lezen, is inmiddels op bijna de helft van de basisscholen (ruim 3.200 eind 2019) een beproefde aanpak om het leesplezier en de taalvaardigheid van leerlingen te vergroten. Het is belangrijk dat aanstaande leerkrachten deze werkwijze in de vingers krijgen en leren hoe ze later structureel met Bibliotheken kunnen samenwerken. Om pabo's te helpen om dit onderdeel van leesbevordering een structurele plek in het curriculum te geven startte in studiejaar 2017-2018 de pilot de Bibliotheek *op school* op de pabo. Bibliotheken en opleidingen gaan een structurele samenwerking aan om pabostudenten een zo stevig mogelijke basis te geven voor hun latere werk als leesbevorderaar. Al negen pabo's doen mee aan de pilot en er volgen er nog meer. In deze brochure lees je de ervaringen van Pabo NHL Stenden Groningen en Biblionet.

Kijk voor meer informatie over Kunst van Lezen op pagina 13.

STUDENTEN ENTHOUSIASMEREN VOOR BOEKEN

Veel kinderboeken lezen en leren hoe je in de klas kunt werken aan leesbevordering. Dat is wat Pabo NHL Stenden in Groningen haar studenten wil meegeven. Om dat nog beter te kunnen doen werkt de school sinds 2018 samen met Biblionet Groningen. Hun deelname aan de pilot de Bibliotheek op school op de Pabo legt een stevig fundament voor leesbevordering.

Tweedejaarsstudent Janine Roelfs vond lezen verschrikkelijk. 'Dat is op de basisschool begonnen. Ik had moeite met lezen en keek liever films, dat kostte minder moeite. Ik schrok dan ook behoorlijk toen ik hoorde dat we voor Nederlands per jaar dertig kinderboeken moesten lezen. Maar door het enthousiasme van onze docent ging ik het leuk vinden en heb ik mijn plezier in lezen teruggevonden.' Inmiddels zit ze samen met nog vier studenten in de bibliotheekcommissie en probeert ze medestudenten te stimuleren meer te lezen (zie ook kader 'Studenten verleiden studenten' op pagina 11).

Docent taal & didactiek Maaïke de Vries glimt bij dit soort verhalen, dan is haar missie geslaagd. Want een pabostudent die niks heeft met lezen en niets weet van kinderboeken, dat kan gewoonweg niet. 'Daarvoor is lezen te belangrijk. We willen dat onze studenten leesbevorderaars worden en later al hun talenten leren inzetten om kinderen aan het lezen te krijgen.'

Starten bij de basis

Om die missie nog beter te kunnen vervullen tekende de Groningse pabo augustus 2018 een convenant met Biblionet Groningen voor samenwerking binnen de pilot de Bibliotheek op school op de pabo.

De eerste contacten ontstonden toen De Vries in de openbare bibliotheek een inspiratiebijeenkomst over de Kinderboekenweek bijwoonde. 'Ik dacht: dit zouden mijn studenten ook moeten horen.' Anneke Tiddens, lees- en mediaconsulent bij Biblionet, attendeerde haar op de mogelijkheid om deel te nemen aan de pilot. 'Dan blijft het niet bij een incidentele gastles, maar ga je structureel samenwerken.' Dat sloot naadloos aan bij de ambities van hun leidinggevenden. Toenmalig locatiemanager Wiebe Goodijk wilde graag expertise van buiten de school binnenhalen. De Vries licht toe: 'Zijn motto was: we moeten midden in de maatschappij staan en gebruikmaken van wat er in de samenleving al is en gebeurt.'

Voor Biblionet past de samenwerking met de pabo in hun speerpunt preventie van laaggeletterdheid. 'De provincie Groningen telt een bovengemiddeld aantal laaggeletterden, in sommige regio's kan een op de vijf mensen onvoldoende lezen en schrijven', vertelt manager Jacqueline Roelofs. 'Voor de doelgroep 0-18 jaar willen we een breed en goed aanbod hebben. Maar als je daar geen leerkrachten en docenten bij betrekt, kom je niet veel verder. Door pabostudenten warm te maken voor samenwerking met de bibliotheek, starten we bij de basis.'

Pabo NHL Stenden in het kort

5 locaties: Assen, Emmen, Groningen, Leeuwarden en Meppel
circa 2000 studenten

[totaal 5 locaties]

4 locaties doen mee aan de pilot met de Bibliotheek op school: Leeuwarden sinds begin 2018, Assen en Groningen sinds najaar 2018 en Emmen sinds najaar 2019

pilot de Bibliotheek op school op de pabo Groningen

- 150 eerstejaarsstudenten
- 25 docenten

Partners

- Biblionet Groningen
- Forum Groningen

Budget

- Pabo: 40 taakuren docent taal & didactiek
- Bibliotheek: 1 leesconsulent; gastlessen
- Kunst van Lezen: € 12.500 (twee jaar) + € 2500 (inspiratiedag docenten)

Met hun structurele samenwerking verstevigen pabo en Bibliotheek het fundament voor leesbevordering. 'We hebben dezelfde ambitie: leerlingen een goede start geven in het leven', stelt Roelofs. 'Scholen zijn verantwoordelijk voor goed leesonderwijs, wij kunnen dat ondersteunen met een goed aanbod en we kunnen lezen ook leuk maken.'

Lid van de bieb

Een groot deel van de pilotgelden besteedt de pabo aan een bibliotheek-lidmaatschap voor alle eerstejaarsstudenten. Dat blijkt geen overbodige luxe, want voor diverse studenten is dit totaal nieuw: ze zijn nooit lid geweest van de Bibliotheek en hadden ook nooit gehoord dat dit tot je achttiende gratis was. 'We willen dat de Bibliotheek een vanzelfsprekend onderdeel van hun leven wordt', vertelt De Vries.

De studenten krijgen een introductieles bij Biblionet en bezoeken bovendien samen andere Bibliotheken in de provincie. 'Zo leren ze dat je overal gebruik kunt maken van de plaatselijke Bibliotheek, ook later als je voor de klas staat.' Tiddens vult aan: 'Aan die bezoeken koppelen we meteen activiteiten, zoals interactief voorlezen of een schrijversbezoek. Zo vertelde jeugdboekenschrijver Arend van Dam hoe je kinderboeken kunt inzetten bij de zaakvakken.' Studenten gaan het geleerde tijdens stageopdrachten in praktijk brengen.

Een ander belangrijk onderdeel van de pilot is om studenten te informeren over de aanpak van de Bibliotheek *op school*. Op het rooster staat een gastles van Tiddens over de opzet en effecten ervan. Doel is om een doorgaande lijn te creëren: op de pabo kennismaken met deze aanpak en er op de stageschool en in de latere lespraktijk zelf mee werken. Op dit moment werken 150 van de 230 Groningse basisscholen volgens deze aanpak, Biblionet streeft naar een 100%-dekking. Derdejaarsstudent

Marla Drenth is er meteen voorstander van. Ze loopt stage op een school waar het leesklimaat wat schraal is. 'Mijn mentor houdt zelf niet van lezen en het boekenaanbod op school is niet heel ruim. Ik neem regelmatig boeken van huis mee voor de leerlingen. De Bibliotheek *op school* zou hier echt het verschil kunnen maken.'

Boeken lezen

Uit de bij de pilot behorende Monitor blijkt dat er voor studenten als leesbevorderaars in spe nog een wereld te winnen is. 'Studenten zijn niet allemaal lezers en velen weten niet goed hoe ze kinderen kunnen motiveren tot lezen', vertelt Tiddens.

Om anderen te kunnen motiveren moet je weten wat er te koop is. Daarom moeten de studenten bij Nederlands jaarlijks dertig kinderboeken lezen. Is dat niet wat veel, vragen de collega's van De Vries weleens. 'Maar dat vind ik niet. Met zo'n leeslijst zend je een boodschap uit: er is heel veel mooi aanbod en daar moet je als leerkracht zicht op hebben. Ik wil ook dat ze vooral recente boeken lezen, klassiekers als *De GVR* daargelaten natuurlijk.'

De studenten houden in een leesdossier bij wat ze gelezen hebben en wat ze met die boeken in de klas zouden kunnen doen. De Vries voegde dit studiejaar als stageopdracht toe dat ze een leerling een boek moeten aanraden. 'Studenten leren zo goed kijken naar wat een kind leuk vindt en gaan ook nadenken over wat ze als volgend boek kunnen aanraden,' Die leeslijst stuit bij studenten soms op weerstand, merkt De Vries. 'Een van mijn eerste gesprekken met de klas gaat daarom altijd over hun eigen leesverleden. Dan hoor je wat hen dwars zit: ik moest altijd een boekbespreking maken, ik mocht geen strip lezen enzovoort. Ik vraag vervolgens: wat voor juf of meester wil jij zijn? Mag een kind van jou ook *Donald Duck* lezen? Dan krijgen ze weer een beetje lucht.'

Succesfactoren NHL Stenden

Uitvoerend niveau

- inzet van studenten als lees-ambassadeurs
- gastlessen door de Bibliotheek
- leeslijsten voor studenten

Beleidsniveau

- de Bibliotheek is niet louter leverancier, maar meedenkend partner
- vaste aanspreekpunten op pabo en bij Bibliotheek
- maatwerk en flexibiliteit van bibliotheekdiensten

Strategisch niveau

- steun van managers
- borging in curriculum

Praktische tips

- Voorkom dat leesbevordering beperkt blijft tot Nederlands: deel het verhaal over het nut met je collega's
- Investeer als samenwerkingspartners in persoonlijke relaties
- Maak heldere afspraken over rollen en verantwoordelijkheden: wie doet wat en betaalt wat?
- Spreek heldere en haalbare doelen af
- Geef studenten stageopdrachten mee rondom lezen en leesbevordering, zoals interactief voorlezen
- Benut peers als leesambassadeurs, zowel op de pabo als op de basisschool
- Neem leesbevordering op in de taakomschrijving van pabodocenten

Student Janine Roelfs moest inderdaad even slikken toen ze hoorde van de leeslijst. Inmiddels is ze niet alleen gewonnen voor lezen, maar merkt ze ook dat het haar tijdens de stage helpt. 'Met mijn leesdossier bouw ik een mooie voorraad op waaruit ik telkens kan putten. Zo wordt het gemakkelijker om in de klas enthousiast over boeken te vertellen en leerlingen een boek in handen te geven dat bij hen past. Of om een boekfragment te kiezen waarmee ik de geschiedenisles kan beginnen.' Leesbevorderaar van de toekomst? Die eretitel wil ze graag dragen: 'Ik heb zelf vroeger geen stimulerend leesonderwijs gehad, dus dat wil ik heel graag anders doen.'

Ook Marla Drenth, van huis uit een fanatiek lezer, probeert op haar stageschool zoveel mogelijk lezen te stimuleren. Ze leest dagelijks een gedicht voor, richtte een themakast in en laat leerlingen speeddaten met boeken. 'Ik merk dat leerlingen door mijn lessen lezen serieuzer nemen. Ze vertellen mij welk boek ze leuk vonden en op basis daarvan selecteer ik enkele boeken waaruit zij er eentje kunnen kiezen. Mijn mentor zegt geen tijd te hebben om te lezen. Maar je kunt er ook tijd voor maken. Als de juf al niet serieus met boeken omgaat, waarom zou je dat als leerling dan wel doen?'

De Vries herkent het. Van sommige studenten hoort ze terug dat mentoren niet meer voorlezen in de bovenbouw, omdat de kinderen liever naar YouTube kijken. 'Dat laat je toch niet gebeuren! Dat je je de voorleestijd laat afnemen? Ik houd studenten voor: wees dapper en ga gewoon voorlezen. Je moet als leerkracht gewoon het goede voorbeeld geven.'

Studenten verleiden studenten

Een jaar geleden richtte docent Maaïke de Vries de bibliotheekcommissie op, een informeel clubje bestaande uit haarzelf, de mediathecaris en vijf studenten. Samen buigen ze zich over de inrichting van de nieuwe mediatheek. Bovendien fungeren de studenten als leesambassadeurs: ze zetten alles in het werk om hun medestudenten te verleiden tot lezen. 'Als je voor een grote boekenkast staat, heb je geen idee wat je moet kiezen. We helpen ze met onder meer thematafels om een weg te vinden in het enorme aanbod', vertelt derdejaarsstudent Marla Drenth. 'Ze raken veel gemotiveerder om te lezen als ze boekentips krijgen. En dat werkt nog beter als ze die niet van docenten krijgen, maar van medestudenten.'

Drenth bedacht ook Boekflix: met een knipoog naar Netflix bevestigde ze op een groot zwart doek met klittenband boekcovers bij categorieën als trending, romantisch en spannend. En op het Instagram-account @paboleest post Marla minstens twee keer per week een leestip of ander boekenweetje. 'Ik vertel kort waar een boek over gaat, wat ik ervan vind en vaak ook of het geschikt is om in de klas te gebruiken', vertelt ze. 'Veel studenten zitten op Instagram en ze zijn me gaan volgen. Op school komen ze naar me toe om te vertellen over de boeken die ze gelezen hebben.'

<https://www.instagram.com/paboleest/>

Inspiratiedag

Ook pabodocenten zouden een rolmodel moeten zijn: hoe meer ze in hun lessen laten zien hoe je kinderboeken bij alle vakken kunt inzetten, hoe beter studenten ervan doordrongen raken dat lezen belangrijk is. Uit de docentenmonitor bleek dat dit bij De Vries' collega's nog niet heel erg leeft. Ze doen het wel eens, maar zeker niet vaak, laat staan structureel. Wel zorgde de Monitor voor bewustwording.

Om de pilot breder te trekken dan alleen het vak Nederlands hebben De Vries en Tiddens in maart 2019 een inspiratiedag voor pabodocenten georganiseerd. Biblionet-manager Roelofs verzorgde de openingslezing en vertelde over het hoge percentage laaggeletterdheid. 'Voor veel docenten was dit nieuw, het was voor hen echt een shock', vertelt Roelofs. Ze merkte dat veel docenten zich onvoldoende bewust zijn van het leesprobleem én de rol die pabo's en docenten kunnen spelen om dat tegen te gaan. 'Pabodocenten moeten zelf ook nog gemotiveerd worden om iets met lezen te doen. Gelukkig zag ik dat er bij hen wel lichtjes gingen branden.'

De Vries wijst op het PISA-rapport dat eind 2019 verscheen, met alarmende cijfers over laaggeletterdheid onder Nederlandse jongeren. 'Dat onderstreept alleen maar de noodzaak. We moeten daar echt samen van schrikken en er iets tegen doen.'

Tiddens wil dit jaar graag weer een inspiratiedag organiseren, eventueel samen met de andere noordelijke pabo's die deelnemen aan de pilot (zie kader op pagina 7). 'We moeten voor verbreding zorgen, als het alleen bij de docent Nederlands blijft liggen, is het te kwetsbaar.'

Het nieuwe curriculum waar de Groningse pabo sinds dit studiejaar aan werkt, biedt kansen. 'We willen projecten zoals deze samenwerking met de Bibliotheek teambreed inzetten. Dus Anneke is ook al aangeschoven bij ons teamoverleg. En dan zeggen mijn collega's gelukkig: ja, natuurlijk moet dat en het is belangrijk.'

De Bibliotheek als vaste samenwerkingspartner is ook geborgd in het nieuwe curriculum zonder dat dit inhoudelijk tot achter de komma is geregeld. 'De gastlessen zijn bijvoorbeeld verankerd, maar we willen flexibel kunnen bepalen waarover die dan precies gaan', licht De Vries toe. Ook binnen de zogeheten atelierdagen, waarin studenten concreet met vraagstukken aan de slag gaan, kan leesbevordering een plek krijgen. Ze zouden bijvoorbeeld het schrijversbezoek van Martine Letterie kunnen vertalen naar praktische lesactiviteiten rondom 75 jaar oorlogsherdenking. De Vries: 'Als ik hier ooit weg ga, dan houdt het niet op, maar is mijn opvolger gebonden aan samenwerking met Biblionet.'

Ambities

In de krap twee jaar dat de pilot nu loopt, is er al veel bereikt. De gastlessen en het lidmaatschap van de Bibliotheek lopen geolied. Ronduit trots is De Vries op de studenten van de bibliotheekcommissie die zeer creatief zijn in het verleiden van medestudenten om te lezen (zie kader op pagina 11).

Maar er zijn zeker ook nog wensen en zaken die beter kunnen. Bijvoorbeeld nog meer aandacht voor leesbevorderende werkvormen in de lessen, zoals boekenpitches door studenten. Tiddens zou graag zien dat vrij lezen pabobreed ingevoerd wordt: dagelijks op een vast moment een kwartiertje vrij lezen en praten over boeken bij alle vakken. De Vries zou dolgraag lezen en schrijven meer willen verbinden en droomt al van een School-schrijver op de pabo. 'Ik geloof er heel erg in dat schrijven en lezen elkaar kunnen stimuleren.'

Tijd is een belangrijk struikelblok bij het verwezenlijken van dergelijke ambities, vooral voor de pabo. 'Een belangrijke aanbeveling voor andere pabo's: je moet als docent echt het gevoel hebben dat je gefaciliteerd wordt om hier aandacht aan te besteden en niet overvol zitten met lesgeven, nakijkwerk en begeleiding van stagestudenten.' De Vries zou graag zien dat leesbevordering expliciet in haar taakomschrijving en die van haar collega's komt te staan. 'Ik vind het toevallig zelf leuk, maar als ik niets zou doen, zou ik niet ontslagen worden. Het is kennelijk niet erg als het er niet is - en dat vind ik dus erg. Leesbevordering hoort gewoon bij de taken van een pabodocent: je moet weten en kunnen overdragen hoe belangrijk lezen is.' Tiddens knikt: 'Dat moet ergens terug te vinden zijn in een schoolbeleidsplan. We hebben nog een stap te zetten samen.' Studente Marla Drenth heeft ook nog wel een wens: beperk de pilot niet alleen tot het eerste jaar: 'Blijf ook ouderejaars studenten vertellen waarom leesbevordering belangrijk is en hoe je boeken kunt gebruiken in je les.' ■

TOELICHTING KUNST VAN LEZEN

Het door OCW geïnitieerde leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen wordt sinds 2008 gecoördineerd door Stichting Lezen (penvoerder) en de Koninklijke Bibliotheek en uitgevoerd door provinciale en lokale bibliotheekorganisaties. Vanaf 2016 is Kunst van Lezen onderdeel van het actieprogramma *Tel mee met Taal* (ministeries OCW, VWS en SZW) dat inzet op het voorkomen en tegengaan van laaggeletterdheid. *Tel mee met Taal* is in 2019 verlengd tot 2025.

De preventieve aanpak van Kunst van Lezen rust op vier pijlers die samen het woord LEES vormen:

- Leesomgeving (aantrekkelijke bibliotheekruimte en goede collectie)
- Expertise (deskundigheidsbevordering)
- Evidentie (wetenschappelijk onderzoek, de Monitor)
- Samenwerking (op zowel strategisch als uitvoerend niveau)

Kunst van Lezen kent drie programmalijnen: BoekStart, de Bibliotheek *op school* en een landelijk dekkende voorziening van netwerken.

BoekStart

BoekStart is een succesvol leesbevorderingsprogramma voor jonge kinderen tussen 0 en 4 jaar dat door vrijwel alle Bibliotheken uitgevoerd wordt. BoekStart voor baby's brengt ouders en baby's intensief met kinderboeken en het voorlezen daarvan in aanraking, zodat al op zeer jonge leeftijd de taalontwikkeling bevorderd wordt. Een belangrijk middel om dat te bereiken is het BoekStartkoffertje met twee boekjes dat een baby ontvangt als hij lid wordt van de Bibliotheek.

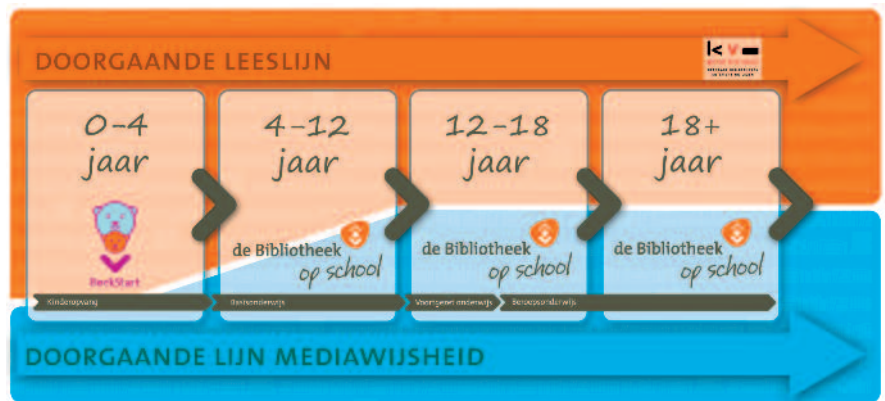
De BoekStartcoach ondersteunt professionals in de jeugdgezondheidszorg door met taalarme gezinnen over taalvaardigheid en het belang van voorlezen op het consultatiebureau in gesprek te gaan en hen uit te nodigen in de Bibliotheek.

BoekStart in de kinderopvang is erop gericht om als Bibliotheek professioneel samen te werken met kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Kunst van Lezen richt zich daarbij primair op het bevorderen van de deskundigheid van de pedagogisch medewerker, ook als deze nog in opleiding is.

De Bibliotheek *op school*

Kunst van Lezen stimuleert duurzame samenwerking voor leesbevordering tussen Bibliotheken en basisscholen en vmbo-scholen onder de noemer de Bibliotheek *op school*. Centrale elementen daarbinnen zijn: het versterken van de leesomgeving op school (bijvoorbeeld door het inrichten van een hoogwaardige schoolbibliotheek), het aantonen van de effectiviteit van de aanpak en het vergroten van de deskundigheid van leerkrachten (school) en leesconsulenten (Bibliotheek) op het gebied van leesbevordering en informatievaardigheden.

Leesbevordering is te omschrijven als: het stimuleren van het ontwikkelen van de leesmotivatie en de literaire competentie van kinderen (0–12) en jongeren (12+). Belangrijk uitgangspunt daarbij is het continu aanbieden van activiteiten en projecten op het terrein van leesbevordering (de doorlopende leeslijn). Met het 'ontwikkelen van leesmotivatie' doelen we op (les-)activiteiten die kinderen en jongeren zoveel mogelijk positieve leeservaringen laten opdoen, zodat ze plezier in lezen krijgen en houden. Onder 'literaire competentie' verstaan we: het mee kunnen praten over boeken, de weg kunnen vinden in het brede aanbod van boeken, kennis hebben van de kenmerken van boeken (genres en dergelijke) en een eigen oordeel over boeken kunnen geven. Het gaat hierbij om kinder-, jeugd- en volwassenenliteratuur.

De Bibliotheek op school in het beroepsonderwijs

In 2017 is de Bibliotheek *op school* geïntroduceerd in het middelbaar beroepsonderwijs en op pabo's. In twee jaar zijn negen pabo's en twaalf roc's de aanpak gaan uitvoeren in samenwerking met Bibliotheken.

Landelijk dekkende voorziening van netwerken

Ter ondersteuning van bovenstaande programmalijnen wordt doorlopend gewerkt aan een landelijk dekkende voorziening van lokale en bovenlokale netwerken leesbevordering met de Bibliotheek als aanvoerder. Vanaf 2017 wordt daarbij de nadruk gelegd op het doorgroeien naar lokale brede geletterdheidsnetwerken, waarbij het steviger verbinden van preventie en curatie van laaggeletterdheid centraal staat.

Adriaan Langendonk
Programmamanager Kunst van Lezen

KUNST VAN LEZEN

Kunst van Lezen (Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek) is het preventieve onderdeel van het actieprogramma *Tel mee met Taal* van het kabinet om laaggeletterdheid te voorkomen en te bestrijden. Kunst van Lezen bestaat uit de programmalijnen BoekStart, de Bibliotheek *op school* en leesbevorderingsnetwerken.

DE BIBLIOTHEEK OP SCHOOL

Kunst van Lezen stimuleert sinds 2009 duurzame samenwerking op het gebied van leesbevordering en informatievaardigheden tussen bibliotheken en basisscholen met de aanpak de Bibliotheek *op school*. Centrale elementen daarbinnen zijn: het versterken van de leesomgeving op school (bijvoorbeeld door het inrichten van een hoogwaardige schoolbibliotheek), het aantonen van de effectiviteit van het programma en het vergroten van de deskundigheid van intermediairs op het gebied van leesbevordering en informatievaardigheden. Vanaf 2013 bestaat de Bibliotheek *op school* op middelbare scholen, met name binnen het vmbo. Sinds 2017 zet Kunst van Lezen ook in op de Bibliotheek *op school* beroepsopleidingen. Eerst met enkele pilots in het mbo en op de pabo. De pilot op Pabo NHL Stenden Groningen is beschreven in deze brochure.